

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВНЗ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ І ЛОГІСТИКИ

Стаття присвячена проблемі управління розвитком вищого навчального закладу, зокрема розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування його механізму на засадах маркетингу і логістики

Ключові слова: вищий навчальний заклад, управління розвитком ВНЗ, маркетингова діяльність ВНЗ, логістичні рішення

Постановка проблеми. В сучасному світі вища освіта стає однією із сфер, куди проникають ідеї маркетингу і логістики. Активізація процесів переміщення людського капіталу, зокрема у контексті здобування вищої освіти, обумовлює необхідність орієнтації системи освіти на потреби випускників, ринку, держави, з врахуванням витрат на її надання та здобуття.

Стан вивчення проблеми. Економіка вищої освіти – одна з найбільш важких і недостатньо розроблених областей економічної науки. Дотепер в освіті не повною мірою діє конкурентний ринок, що істотно знижує ефективність суспільних витрат на освіту, приводить до втрати ресурсів на шляху до навчальних закладів. При цьому, втрати ресурсів відбуваються паралельно з низьким фінансуванням освіти, обумовленим несприятливою макроекономічною ситуацією [5, С.3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання діяльності вищого навчального закладу та управління цим процесом знайшли своє відображення в економічній літературі. Значну увагу їх вивченню приділяли й приділяють такі відомі вітчизняні і зарубіжні вчені як В.І. Куценко, В.К. Врублевський, Г. Дмитренко, К. Корсак, М.І. Карлін, І.С. Каленюк, В. Луговий, Г. Михайліченко, І.Н. Молчанов, А. Панкрушін, Г. Фокін, А.А. Чухно, В. Юхименко та ін. Значний науковий інтерес для осмислення проблем фінансування освіти представляють класичні моделі фінансування, розроблені Т. Шульцом, Г. Беккером, Дж.С. Міллем, М. Блаугом, М. Гліннстером, С. Меррітом, Г. Вільсоном та іншими відомими економістами Заходу.

Метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій стосовно управління розвитком ВНЗ на засадах маркетингу і логістики, що дасть можливість привести у відповідність структуру вищої освіти до реальної потреби економіки, збільшити обсяг фінансових надходжень ВНЗ, підвищити їх конкурентоспроможність.

Викладення основного матеріалу. В умовах ринку, послуги освіти набувають товарної форми. Тому для них, як і для будь-якого іншого товару, властива споживча вартість. Освітні послуги значною мірою відрізняються від інших нематеріальних послуг своїми споживчими властивостями. Вони повинні задовольняти потреби особистості і суспільства в інтелектуальному і духовному розвитку, підвищенні загального освітнього рівня, здобутті спеціальності чи кваліфікації, що в результаті приводить до підвищення якості робочої сили.

Послуги освіти, як й інші нематеріальні продукти, суттєво відрізняються від багатьох матеріальних продуктів, що впливає на їх рух як товару і певною мірою діє на економічні відносини в освіті. Система вищої освіти не передбачає необмеженої дії ринкових відносин. Єдине, на що може розраховувати ВНЗ в умовах ринку, – це на відшкодування витрат на освітні послуги.

Тому необхідно визначити можливі шляхи і механізм формування ціни на послуги освіти. Це питання пропонується вирішити за допомогою зіставлення витрат на їх виробництво з результатами від їх реалізації з урахуванням споживчого (платоспроможного) попиту, а

значить, проведення дослідження не лише вартості, але й споживчої вартості товару послуги освіти.

У зв'язку, з цим виникають такі проблеми: насичення ринку послугами освіти, на основі чого розвивається конкуренція між товаровиробниками (ВНЗ); проведення досліджень з вивчення попиту на послуги освіти і ринку збуту, що передбачає здійснення маркетингової діяльності; раціонального, оптимального використання обмежених ресурсів; вивчення не лише вартісної (по витратах) продукції – освітніх послуг, але й їх споживчої вартості; створення у ВНЗ такого механізму економічних відносин, який дозволяв би задовольняти найскладніші потреби споживачів.

Маркетинг у галузі вищої освіти неминуче приведе до того, що закони ринку – конкуренція між вищими навчальними закладами – обов'язково викличуть покращення якості освіти і викладання. З іншого боку, оскільки вища освіта – елемент інфраструктури ринку, а студент є покупцем освітнього сервісу, він як і покупець на традиційному ринку, критично ставиться до купівлі, тому що платить за товар, і його права як покупця охороняються законом. Це зумовлює підвищені вимоги до якості послуг освіти.

Якщо витрати на освіту розглядаються як інвестиції, як нагромадження "людського капіталу", то варто вивчити питання щодо прибутку на цей капітал. Одночасно виникає самостійне питання про його вимір. Першим кроком у цьому напрямі є визначення витрат на освітні послуги, вимір їх вартості і собівартості.

Величина вартості товару – послуг освіти – значною мірою визначається їх корисністю, споживчою вартістю, що виявляється в потребі особистості і суспільства в послугах освіти. Тому найбільш справедливою є теза, що в умовах ринкових відносин споживча вартість домінує щодо товару в грошовому виразі її ціни. Не лише вартість, а й споживча вартість лежить в основі ціни товару-послуг освіти. Разом з тим, необхідно враховувати, що будь-який ВНЗ, здійснюючи освітній процес, безперечно несе певні витрати матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, що потребує визначення собівартості освітніх послуг. Одночасно з освітнім процесом у ВНЗ здійснюється й інша діяльність, яка також передбачає використання ресурсів. Ціна послуг освіти, як і іншої продукції, що виробляється ВНЗ, повинна бути такою, щоб були можливості повного відшкодування витрат і створилося б джерело для подальшого розвитку навчального закладу. Відшкодування усіх витрат, пов'язаних з послугами освіти, є обов'язковим, інакше буде неможлива діяльність вищих навчальних закладів.

Взагалі послуги освіти вважаються дорогими (табл. 1). Залежно від спеціальності, необхідне використання сучасного обладнання різного ступеня точності і складності, якісних матеріалів для навчальних лабораторних робіт, сучасної наукової та навчально-методичної літератури. А також на ціну освітньої послуги впливають такі фактори: рейтинг, тип та статус закладу, місцезнаходження, наявність аналогічних закладів у даному регіоні, кількість студентів

Таблиця 1 Річна вартість денного навчання за 2010/11 н. р., грн.

Вищий навчальний заклад	Напрямок підготовки					
	Економіка підприємств	Фінанси і кредит	Правознавство	Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	Будівництво	Машинно-будування
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Донецький державний університет управління	9500	9500	12900	-	-	-
Донецький національний технічний університет	7370	8360	-	7480	-	7480
Макіївський економіко-гуманітарний інститут	5700	5700	8250	-	-	-

Продовження табл. 1.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Донбаський державний технічний університет	5300	6200		4700	4700	4700
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	12574	12574	13270	12574	–	–
Європейський університет	7000	7000	12000	9000	–	–
Київський міжнародний університет	14600	14600	19300	18200	15000	–
Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури	7300	7300	–	5160	7300	–
Харківський політехнічний інститут	7800	7800	–	6600	–	6600
Кримський економічний інститут	7246	7996	8366	–	–	–
Національна академія природоохоронного та курортного будівництва	8121	8121	–	–	8800	–
Львівська комерційна академія	7700	7700	8900	–	–	–
Волинський національний університет імені Лесі Українки	9020	9980	12050	–	–	–
Луцький національний технічний університет	5900	7600	–	7600	6000	3000

Але в будь-якому випадку освітній процес здійснюється висококваліфікованою працею викладачів. Зокрема, витрати живої праці на підготовку спеціалістів становлять основну частину собівартості освітніх послуг. Крім того, ці витрати постійно зростатимуть, оскільки необхідно регулярно підвищувати кваліфікацію викладацького персоналу. З іншого боку, посилення

тенденцій, пов'язаних з індивідуалізацією процесу навчання, буде збільшувати трудомісткість навчального процесу, а значить, і визначати подальше зростання цих витрат. Праця викладача під впливом суспільно-економічного прогресу і соціальних змін безперервно ускладнюється, і значно швидше, ніж у працівників інших сфер діяльності (рис. 1)..

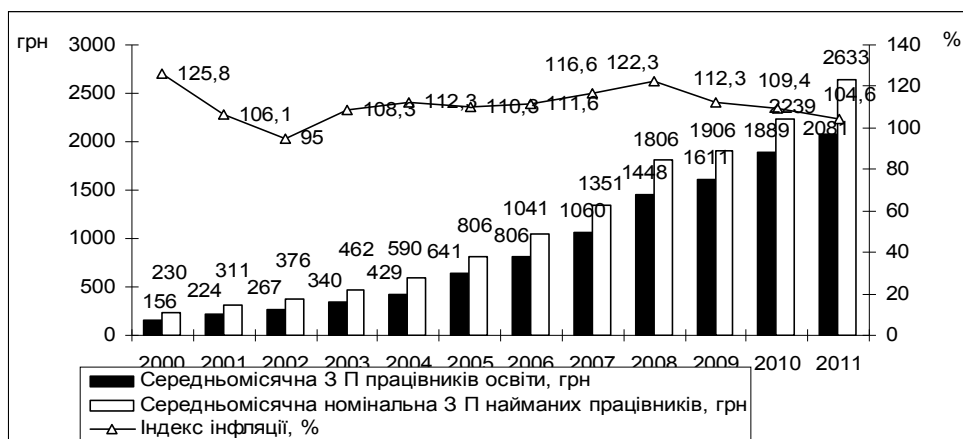

Рис. 1. Динаміка середньомісячної номінальної зарплати*

Питання окупності й ціни послуг освіти поки що не вирішені однозначно. Істотним обмеженням у споживанні послуг освіти є бюджетні обмеження, неплатоспроможний попит населення. В умовах нестабільної економіки, низької платоспроможності населення, а також через те, що держава традиційно брала на себе всі витрати, пов'язані з оплатою освітніх послуг і матеріальною підтримкою студентів, деякі дослідники вважають доцільним державне регулювання цін на послуги освіти.

ВНЗ як і раніше вважаються некомерційними організаціями, бо суспільством визнається високе соціальне значення сфери вищої освіти. Поряд з тим, не можна не враховувати того, що розшарування суспільства призвело до існування дуже різних рівнів забезпеченості населення. Тому та частина суспільства, яку становлять високооплачувані прошарки населення, може і повинна платити за освітні послуги на основі договірних цін. У цьому випадку необхідно брати до уваги те, що платні освітні послуги споживачі повинні будуть отримувати понад встановлені ВНЗ норми, щодо кількості студентів або згідно з додатковими програмами.

Допускається багатоканальне надходження коштів на утримання закладів освіти, серед додаткових джерел фінансування виділяються такі:

а) у сфері освітньої діяльності: 1) навчання іноземних і вітчизняних студентів у вищих навчальних закладах понад державне замовлення в межах ліцензованого обсягу прийому (на умовах контракту з фізичними та юридичними особами); 2) здобуття другої вищої освіти, другої кваліфікації молодшого спеціаліста, крім випадків, передбачених законодавством; 3) післядипломна освіта понад державне замовлення; 4) підготовка робітників різних професій понад державне замовлення; 5) навчання слухачів підготовчих відділень вищих навчальних закладів; 6) переведення з

одного до іншого вищого навчального закладу та поновлення навчання студентів, за винятком осіб, які перебували в академічній відпустці та переводяться або поновлюються з об'єктивних причин; 7) повторне вивчення відратованими студентами окремих дисциплін і курсів з наступним складанням іспитів; 8) підготовка і перепідготовка робітників і спеціалістів за замовленнями служб зайнятості населення; 9) підготовка аспірантів і докторантів понад державне замовлення; 10) прийом кандидатських іспитів; 11) навчання іноземних громадян в аспірантурі, докторантурі, їх стажування, крім іноземних громадян, які постійно проживають на території України; 12) підготовка до захисту та проведення захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора, друкування дисертації, друкування і розсилання авторефератів, стенографування захисту тощо (крім оплати часу засідання членам спеціалізованої вченої ради); 13) плата за наукові консультації для осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно; 14) доувзівська підготовка; 15) лекторії (з питань науки і техніки, культури та мистецтва, фізичної культури і спорту, правових знань тощо); 16) платні курси водіїв, гуртки (факультативи) іноземних мов, комп'ютерної підготовки, гри на музичних інструментах, хореографії, образотворчого мистецтва, стенографії та машинопису, крою та шиття, оздоблення приміщень, агротехніки, зоотехніки тощо; 17) освітні послуги понад обсяги, встановлені навчальними планами у дошкільних, інтернатних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах; 18) консультації для різних категорій населення (учнівської молоді понад державний компонент поза графіком навчально-виховного процесу, аспірантів, докторантів; підприємств і організацій різних форм власності, приватних осіб з питань економіки, технологій, права, організації виробництва тощо);

б) сфері міжнародного співробітництва: 1) надання візової підтримки студентам-іноземцям; 2) надання допомоги в оформленні візів українським студентам та викладачам, які від'їжджають за кордон; 3) оформлення візів працівників навчальних закладів України на педагогічну роботу або наукове стажування до зарубіжних країн на контрактній основі; 4) організація на компенсаційних засадах літніх мовних курсів, шкіл, семінарів, олімпіад, виставок, спортивних змагань, баз відпочинку та подорожей; 5) надання послуг щодо створення спільних центрів освіти, фірм, науково-дослідних колективів та консультаційних центрів; 6) надання послуг українським та іноземним громадянам у легалізації документів про освіту; 7) надання протокольно-інформаційних, побутових та перекладацьких послуг;

в) у сфері охорони здоров'я та дошкільного виховання: 1) надання місць у будинках (пансіонатах) та базах відпочинку, спортивно-оздоровчих з відповідним медико-санітарним забезпеченням; 2) утримання дітей у дошкільних та інтернатних навчальних закладах;

г) у сфері фізичної культури і спорту: 1) групові та індивідуальні заняття фізичною культурою та спортом на стадіонах, у спортзалах, плавальних басейнах, тенісних кортах тощо понад норми, встановлені навчальними планами, за винятком занять, що проводяться з учнями та студентами навчальних закладів спортивного профілю; 2) організація "груп здоров'я"; 3) послуги спортивних баз і спортивно-оздоровчих таборів, спортивних клубів, у тому числі прокат спортивного інвентарю, за винятком послуг, що надаються учням та студентам навчальних закладів спортивного профілю;

д) у сфері туризму та екскурсій: 1) надання місць на туристичних базах і в таборах; 2) організація тематичних екскурсій;

е) у сфері побутових послуг: 1) будівництво, ремонт та обладнання (благоустрій) житла, садових будиноків, надвірних будов, гаражів, сховищ для зберігання овочів та фруктів, ангарів, складських приміщень тощо; 2) ремонт і технічне обслуговування автомобілів та інших транспортних засобів; 3) послуги з паркування автомобілів та інших транспортних засобів; 4) ремонт побутових машин і приладів, теле-, аудіо-, відеоапаратури; виготовлення і ремонт металовиробів; 5) виготовлення і ремонт меблів, побутових столярних виробів, садово-городнього інвентарю; 6) фото-, кіно-, аудіо- і відеопослуги; 7) виготовлення і ремонт взуття, швейних і галантерейних виробів; 8) послуги банно-прального господарства, хімчистка; 9) прокат предметів культурно-побутового призначення, садово-городнього, спортивного та іншого інвентарю, човнів, наметів, будиноків у місцях відпочинку;

ж) у сфері транспортних послуг: 1) перевезення меблів, домашнього майна та предметів культурно-побутового призначення; 2) надання транспортних засобів для перевезення населення, у тому числі туристсько-екскурсійних груп; 3) перевезення палива, овочів, фруктів; доставка будівельних матеріалів; 4) вантажно-розвантажувальні роботи;

з) у сфері житлово-комунальних послуг: 1) надання відомчих готелів (будинків, квартир для приїжджих) для тимчасового проживання туристів, учасників конференцій, симпозіумів, нарад тощо, окремих громадян; 2) надання додаткових послуг громадянам, пов'язаних з проживанням у відомчих готелях (будинках, квартирах для приїжджих); 3) надання в міжсезонний період (канікули, відпустки) гуртожитків вищих навчальних, інтернатних закладів, училищ та інших закладів освіти для тимчасового проживання як окремих громадян, так і студентських (учнівських) екскурсійних та туристичних груп; 4) проживання в гуртожитках навчальних закладів; 5) послуги, пов'язані з проживанням у студентських гуртожитках, включаючи прання білизни, хімчистку тощо; 6) заміна сантехнічних виробів, газової, електротехнічної та іншої апаратури; інші послуги: 1) виготовлення та реалізація товарів народного споживання (в майстернях професійно-технічних, середніх та вищих навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів, навчально-виробничих комбінатів, науково-дослідних виробництв); 2) вирощування і реалізація сільськогосподарської продукції та продукції тваринництва (в професійно-технічних і вищих навчальних закладах, підсобних господарствах загальноосвітніх шкіл-інтернатів та сільських середніх навчальних закладах), збір лікарських рослин; 3) надання послуг науковими, науково-

дослідними, дослідно-конструкторськими та проектно-конструкторськими підрозділами закладів і установ освіти; 4) здавання в оренду будівель, споруд, обладнання, не пов'язаних з навчально-виховною, навчально-виробничою, науковою діяльністю, яке не погіршує соціально-побутові умови працівників закладів і установ освіти, студентської та учнівської молоді; 5) поліграфічні послуги та видавнича діяльність; 6) користування комп'ютерною мережею "Internet" [5, С. 8].

З цього випливає, що освітній процес є основним, але все ж не єдиним видом діяльності вищого навчального закладу. ВНЗ здійснює багатоаспектну науково-дослідну роботу, виробничу, консультаційну, підприємницьку та комерційну діяльність. Тому продукти діяльності ВНЗ також неоднакові, як за своїм економічним так і за соціальним змістом. Але освітня діяльність ВНЗ має найбільшу суспільну та соціальну значущість.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналізуючи сутність вищої освіти в ринкових умовах, виявлено, що вимоги, поставлені до системи управління розвитком ВНЗ, потребують розроблення маркетингових і логістичних програм. Величина вартості товару – послуг освіти – значною мірою визначається їх корисністю, споживчою вартістю, що виявляється в потребі особистості і суспільства в послугах освіти. Тому найбільш справедливою є теза, що в умовах ринкових відносин споживча вартість домінує щодо товару в грошовому виразі її ціни. Не лише вартість, а й споживча вартість лежить в основі ціни товару-послуг освіти. Разом з тим, необхідно враховувати, що будь-який вуз, здійснюючи освітній процес, безперечно несе певні витрати матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, що потребує визначення собівартості освітніх послуг. Одночасно з освітнім процесом у вузі здійснюється й інша діяльність, яка також передбачає використання ресурсів. Ціна послуг освіти, як і іншої продукції, що виробляється вузом, повинна бути такою, щоб були можливості повного відшкодування витрат і створилося б джерело для подальшого розвитку навчального закладу. Відшкодування усіх витрат, пов'язаних з послугами освіти, є обов'язковим, інакше буде неможлива діяльність вищих навчальних закладів.

Список використаної літератури:

1. *Берегович М.* Необхідність та шляхи переходу закладів соціокультурної сфери до роботи на принципах самофінансування / М.Берегович // Науковий вісник ВДУ. – 1997. – № 8. – С. 63-66.
2. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії міністерства освіти і науки / [уклад.: М.М.Фоменко, В.Є.Кашперський, С.С.Кретович, Є.Б.Коломієць]: под. ред. Я.Я.Болюбаш. – К. 2008. – 21 березня. – 103 с.
3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. *Лялюк А.М.* Удосконалення управління фінансовим станом навчальних закладів за допомогою маркетингу / А.М.Лялюк // Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31 травня 2003 р.). – Луцьк: Вид-во "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. – С. 110-111.
5. *Постанова* від 20 січня 1997р. № 38, Київ "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами" (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1264 (1264-97-п) від 14.11.97 № 547 (547-99-п) від 06.04.99) Урядовий кур'єр. – 1997. – 30 січня. – С. 8.
6. *Свирина Л.Н.* Региональные аспекты развития инфраструктуры / Л.Н.Свирина // Методологические и региональные вопросы эффективности комплекса инфраструктуры отраслей. – М., 2002. – С. 127.
7. *Шевчук В.Я.* Основи інвестиційної діяльності / В.Я.Шевчук, П.С.Рогожин. – К.: Генеза, 2007. – С. 318.

ІЩУК Леся Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Луцького національного технічного університету.

Наукові інтереси:

– дослідження теоретичних і практичних проблем фінансування вищої освіти.

Надійшла до редакції: 01.04.12 р.